

Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα

www.kallipos.gr

Οδηγός εκμετάλλευσης φωτογραφιών (α' έκδοση)

Η Κεντρική Ομάδα Υποστήριξης της Δράσης «Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα/Κάλλιπος» έχει συντάξει και δημοσιεύει έναν «Οδηγό Εκμετάλλευσης Φωτογραφιών» για τους συγγραφείς της Δράσης «Κάλλιπος» του ΣΕΑΒ, ώστε οι τελευταίοι να ενημερωθούν για την επιτρεπόμενη χρήση φωτογραφιών σύμφωνα με το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Περαιτέρω, ο παρών Οδηγός παρέχει και εξειδικευμένες πληροφορίες για φωτογραφίες με εικονιζόμενα πρόσωπα, καθώς και για φωτογραφίες αρχαιολογικού περιεχομένου.

Σε περίπτωση που χρειάζεστε επιπλέον διευκρινίσεις, μπορείτε να επικοινωνείτε με τη Δράση (Γραφείο Αρωγής Χρηστών, τηλ. : 210-7724489, e-mail: helpdesk@kallipos.gr).

Επίσης, συνιστάται να αποστείλετε εκ των προτέρων δείγμα του Πρωτογενούς Υλικού, ώστε να είναι έγκαιρα ενήμερη η Δράση για τυχόν δυσκολίες ή προβλήματα.

Hellenic Academic Libraries Link

HEALLINK
Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών

Σύνδεσμος Ελληνικών
Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών

Εθνικό Δίκτυο
Έρευνας και Τεχνολογίας

Εθνικό
Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ε.Π. "Εκπαίδευση
και Δια Βίου Μάθηση"

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα

Πρόλογος	3
Συντομεύσεις - Ακρωνύμια.....	4
Φωτογραφίες	6
Η φωτογραφία ως αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας.....	6
Δημιουργός της φωτογραφίας	9
Εικονιζόμενα Πρόσωπα.....	11
Δημοσίευση φωτογραφιών αρχαιολογικού περιεχομένου.....	12
Περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος.....	12
Η άποψη που επικρατεί-Εφαρμογή της ρήτρας “fair use”	13
Εφαρμοστέο δίκαιο-δικαιοδοσία	14
Κυρώσεις	15

Πρόλογος

Ο Οδηγός εκμετάλλευσης φωτογραφιών της Δράσης «Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα-Κάλλιπος» του «Συνδέσμου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών-ΣΕΑΒ» είναι ένα πνευματικό έργο της Νομικής Συμβούλου της Δράσης Αικατερίνης Βράττη. Η γλωσσική επιμέλεια του κειμένου πραγματοποιήθηκε από το μέλος της Φιλολογικής ομάδας της Δράσης, Βασίλη Πολυχρονόπουλο. Την έντυπη έκδοση του Οδηγού επιμελήθηκε το μέλος της Γραφιστικής ομάδας της Δράσης, Νίκος Γαζετάς.

Νικόλαος Μήτρου,
Επιστημονικός Υπεύθυνος
της Δράσης «Κάλλιπος»,
Πρόεδρος ΣΕΑΒ

Συντομεύσεις - Ακρωνύμια

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
Αρμ	Αρμενόπουλος
ΑχΝομ	Αχαϊκή Νομολογία
ΔΕΕ	Δίκαιο Επιχειρήσεων & Εταιρειών
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔΣΑ	Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών
ΕιρΧαλ	Ειρηνοδικείο Χαλκίδας
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη
ΕπιθεμπΔ	Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου
ΕπισκΕΔ	Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕφΑθ	Εφετείο Αθηνών
ΕφΘεσ	Εφετείο Θεσσαλονίκης
ΕφΠειρ	Εφετείο Πειραιά
ΕφΠατρ	Εφετείο Πατρών
ΕφΘρ	Εφετείο Θράκης
ΜονΠρωτΑθ	Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών
ΜονΠρωτΘεσ	Μονομελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης
ΝοΒ	Νομικό Βήμα
ΠειρΝομ	Πειραιϊκή Νομολογία
ΠολΠρωτΑθ	Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών
ΠολΠρωτΘεσ	Πολυμελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης

ΠολΠρωτΡοδ	Πολυμελές Πρωτοδικείο Ρόδου
ΣΕΑΒ	Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών
ΤΑΠ	Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων & Απαλλοτριώσεων
ΤΝΠ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών
ΥΠ.ΠΟ.	Υπουργείο Πολιτισμού
ΧρονΙδΔικ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου

Η φωτογραφία ως αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας

Ο όρος πνευματική ιδιοκτησία αποδίδει το δικαίωμα κτήσης του δημιουργού επί του έργου του, δικαίωμα το οποίο αποκτά από τη στιγμή της δημιουργίας του έργου, χωρίς να απαιτούνται ορισμένες διατυπώσεις για την αναγνώριση, την κτήση ή την άσκησή του.

Σύμφωνα με το άρθρο 2 του ν. 2121/1993 «Περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας και Συγγενικών Δικαιωμάτων» (ΦΕΚ Α' 25/ 4-3-1993) ως έργο νοείται κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης, που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή, ιδίως τα γραπτά ή προφορικά κείμενα, οι μουσικές συνθέσεις, με κείμενο ή χωρίς, τα θεατρικά έργα, με μουσική ή χωρίς, οι χορογραφίες και οι παντομίμες, τα οπτικοακουστικά έργα, τα έργα των εικαστικών τεχνών, στα οποία περιλαμβάνονται τα σχέδια, τα έργα ζωγραφικής και γλυπτικής, τα χαρακτηριστικά έργα και οι λιθογραφίες, τα αρχιτεκτονικά έργα, οι φωτογραφίες, τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών, οι εικονογραφήσεις, οι χάρτες, τα τρισδιάστατα έργα που αναφέρονται στη γεωγραφία, την τοπογραφία, την αρχιτεκτονική ή την επιστήμη. Για να αποτελέσει, λοιπόν, ένα έργο αντικείμενο προστασίας από την πνευματική ιδιοκτησία θα πρέπει αφενός να αποτελεί δημιούργημα του πνεύματος αφετέρου να είναι πρωτότυπο. Ο όρος «πνευματικό δημιούργημα» δεν προσδιορίζεται γενικά από τον νόμο, εντούτοις, έχει αποδοθεί, από την ελληνική νομολογία, ως το προϊόν του ανθρώπινου πνεύματος το οποίο έχει μορφή προσιτή στις αισθήσεις και, λόγω της ιδιαιτερότητάς του, διαφέρει από όσα προϋπάρχουν και ως προς τη συνθετική διαμόρφωση των επιμέρους στοιχείων του και ως προς τη συγκεκριμένη εκφραστική εφαρμογή της σχετικής αφηρητικής ιδέας του δημιουργού (ΠολΠρωτΡοδ 92/2006, ΕπιθΕμπΔ 2007, σελ. 431).

Αντίστοιχα, η έννοια του όρου «πρωτοτυπία» δεν προκύπτει από νομοθετικές διατάξεις (εκτός από το τελευταίο εδάφιο της παρ 3 του άρθρου 2 του Ν. 2121/1993, που αφορά τα προγράμματα των ηλεκτρονικών υπολογιστών), αλλά έχει διαμορφωθεί από τη θεωρία και τη νομολογία, υπό το καθεστώς του ν. 2121/93, ως εξής: είναι η κρίση ότι, υπό παρόμοιες συνθήκες και με τους ίδιους στόχους, κανένας άλλος δημιουργός, κατά λογική πιθανολόγηση, δεν θα ήταν σε θέση να δημιουργήσει έργο όμοιο ή ότι παρουσιάζει μια ατομική ιδιομορφία ή ένα ελάχιστο όριο «δημιουργικού ύψους», έτσι ώστε να ξεχωρίζει και να διαφοροποιείται από τα έργα της καθημερινότητας και από άλλα παρεμφερή γνωστά έργα (Κοσιρής: Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας, σελ. 59-67, Κουμάντος: Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας, σελ. 20-21, 133-139 ΜονΠρωτΑθ 11923/98, ΝοΒ 46, σελ. 1474 και ΕφΘρ 290/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ). Η μοναδικότητα αυτή μπορεί να αναζητηθεί σε κάποιο από τα γνωρίσματα του έργου (στο θέμα, στη σύλληψη, στην κατάταξη, στη διατύπωση, σε κάποιες λεπτομέρειες) ανάλογα με το είδος και τη φύση του (ΜονΠρωτΘεσ 35004/2009, ΤΠΝ ΔΣΑ).

Ως εκ τούτου, δεν αρκεί, για να προσδώσει πρωτοτυπία σε ένα έργο, το απλό γεγονός ότι αυτό δεν είναι αντιγραφή (ακόμα και με κάποιες παραλλαγές) ενός άλλου, ούτε η πρωτοτυπία ταυτίζεται με τον κόπο, την επιμέλεια, την έκταση, τη χρησιμότητά του, τη δαπάνη και τη χρονική διάρκεια που απαιτήθηκαν για την εκπόνησή του, αλλά θα πρέπει να παρουσιάζει (ως σύνολο ή τμήμα του) την απαιτούμενη πρωτοτυπία, δηλαδή να είναι στατιστικά μοναδικό κατά τα ανωτέρω (ΕφΠειρ 281/2005, ΠειρΝομ 2005, σελ. 174). Ατομική ιδιομορφία μπορεί να υπάρξει ακόμα και όταν τα στοιχεία του έργου είναι υποκειμενικά άχρωμα, με την έννοια ότι δεν εξωτερικεύουν κάποιο προσωπικό ύφος του δημιουργού, αρκεί να διακρίνεται στο έργο η «δημιουργική» νοητική εργασία και προσπάθεια του «πνευματικού εργάτη», που βρίσκει την έκταση και

μορφοποίησή της μέσα από το έργο· μορφοποίηση η οποία δεν συντρέχει, όταν η εργασία και συμβολή περιορίζονται απλώς στην πιστή και απαρτέγκλιτη εφαρμογή κανόνων, χωρίς την παρέμβαση με προσωπικές επιλογές ή στην εξαντλητική παράθεση στοιχείων, έτσι ώστε το τελικό αποτέλεσμα της νοητικής διεργασίας και έκφρασης να είναι αναγκαία προκαθορισμένο και όχι δημιουργικό. Με άλλα λόγια, η ατομικότητα δεν σημαίνει ότι το έργο πρέπει απαραίτητα να φέρει τη «σφραγίδα» του δημιουργού του, αλλά ότι είναι μοναδικό ως μετουσίωση μιας ιδέας στον κόσμο των μορφών (Συνοδινού: Το κριτήριο της πρωτοτυπίας στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας στην Ευρώπη, Αρμ 2001, σελ. 760, ΕφΠατρ 733/2007, ΑχΝομ2008 και σελ. 103, ΠολΠρωτΑθ 4661/2004, ΝοΒ 2005, σελ. 114).

Ωστόσο, ειδικά για τις φωτογραφίες, έχει υποστηριχθεί από τα ελληνικά δικαστήρια και τη θεωρία ότι το στοιχείο της πρωτοτυπίας πρέπει να κρίνεται με ιδιαίτερη επιείκεια, ώστε να μην προστατεύονται μόνον όσες αποτελούν έργα φωτογραφικής τέχνης αλλά και οι απλές φωτογραφίες, αρκεί να ενσωματώνουν άμεση απεικόνιση του αντικειμένου τους (Κουμάντος: ανωτ. σελ. 98, Κοτσιρης: ανωτ. σελ. 71-72, Σκούρτης: Η προστασία των φωτογραφιών κατά το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, ΕλλΔνη 1996, 1234 επ., Μαρίνος: Η προσβολή του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων, ΕλλΔνη 1994, σελ. 1443-1444 και ΜονΠρωτΘες 11923/1998, ΤΝΠ ΔΣΑ, ΕιρΧαλ 163/2004, ΤΠΝ ΔΣΑ). Τούτο προκύπτει από το άρθρο 6 της οδηγίας 93/98 της Ε.Ε., το οποίο ρητά προβλέπει ότι η φωτογραφία κατά την έννοια της Διεθνούς Σύμβασης της Βέρνης θεωρείται πρωτότυπη, εφόσον είναι αποτέλεσμα της προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού της, χωρίς να ενδιαφέρει η αισθηματική καταξίωσή της ή άλλη καταξίωση του έργου π.χ. η χρησιμότητά του που είναι αδιάφορη για την προστασία του. Η διάταξη αυτή είναι σύμφωνη με την έννοια της πρωτοτυπίας, όπως αυτή αποδίδεται στο αγγλοσαξωνικό δίκαιο, το οποίο θεωρεί πρωτότυπο οποιοδήποτε έργο δεν είναι απλή αντιγραφή ενός άλλου. Ειδικότερα, σύμφωνα με το σύστημα του copyright, για την απόκτηση πνευματικών δικαιωμάτων επί ενός έργου απαιτείται η επίδειξη απλής επιμέλειας κατά τη δημιουργία του, όπως απαιτείται για τη δημιουργία μιας βάσης δεδομένων, ενώ η επίδειξη ουσιαστικής δημιουργικότητας ή της «πρωτοτυπίας» δεν είναι απαραίτητη. Η θεωρία αυτή είναι γνωστή ως «ο ιδρώτας του μετώπου» (sweat of the brow) και ανάγει την εργασία σε βασικό στοιχείο της προστασίας (Δ. Καλλινίκου: Πνευματική Ιδιοκτησία & Συγγενικά Δικαιώματα, σελ. 29). Όπως υποστηρίζεται από μέρος των Δικαστηρίων, η κρίση για το αν μια φωτογραφία αποτελεί πρωτότυπο δημιούργημα ή όχι εξαρτάται από κριτήρια τόσο γενικά, ώστε κάθε φωτογραφία να χαρακτηρίζεται μοναδική. Τέτοια κριτήρια αποτελούν η *επιλογή θεμάτων, η γωνία της φωτογράφισης, ο φωτισμός, η σχέση φωτογραφιζόμενου αντικειμένου με τον περιβάλλοντα χώρο, οι αντιθέσεις χρωμάτων, το γενικότερο «στήσιμο» της φωτογραφίας, αλλά και ενδεχόμενες επεμβάσεις ή παραμορφώσεις κατά τη διαδικασία της εμφάνισης του φιλμ* (ΕφΠατρ 733/2007, ΑχΝομ2008, σελ. 103). Υπέρ της άποψης αυτής υπερθεματίζει και ο Σκούρτης, ο οποίος υποστηρίζει ότι, ακόμη κι αν δεν εντάξουμε τις φωτογραφίες σε μια ξεχωριστή κατηγορία έργων, προκειμένου να ορίσουμε την έννοια της πρωτοτυπίας, αλλά υιοθετήσουμε την έννοια αυτής, όπως ήδη έχει διαμορφωθεί εν γένει για τα έργα του πνεύματος στην ελληνική νομολογία,¹ κάθε φωτογραφία μπορεί να προστατευτεί από το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, καθώς είναι από της φύσης της στατιστικά μοναδική. Αποκλείεται, δηλαδή, σύμφωνα με την άποψη αυτή, να υπάρχει απόλυτη ομοιότητα μεταξύ δύο φωτογραφιών, έστω και αν η ατομικότητα της κάθε φωτογραφίας διαπιστώνεται σε μια απειροελάχιστη διαφορά στον φωτισμό ή στην οπτική γωνία κ.τ.λ (Σκούρτης, ανωτ. σελ. 1234 επ.).

1 Η οποία, σύμφωνα με τη θεωρία της στατιστικής μοναδικότητας, δέχεται ότι ένα έργο είναι πρωτότυπο, όταν κάτω από τις ίδιες συνθήκες και τους ίδιους στόχους κανένας άλλος δημιουργός, κατά λογική πιθανολόγηση, δεν θα κατέληγε στο ίδιο δημιουργικό αποτέλεσμα.

Αντίθετη προς τα ανωτέρω εμφανίζεται η με αριθ. 152/2005 απόφαση του Αρείου Πάγου, (ΕλλΔνη 2005, σελ. 495), σύμφωνα με την οποία «με τις διατάξεις του νόμου 2121/1993 προστατεύονται και οι φωτογραφίες, για τις οποίες απαιτείται πρωτοτυπία, συνιστάμενη στο να είναι αυτές προσωπικό πνευματικό δημιούργημα του δημιουργού τους και να αντανακλά την προσωπικότητά του, με αποκλεισμό κάθε άλλου αυστηρότερου κριτηρίου». Η ως άνω απόφαση θέτει δύο κριτήρια, τα οποία καθιστούν μια φωτογραφία πρωτότυπη: α) να είναι προσωπικό πνευματικό δημιούργημα του δημιουργού της και β) να αντανακλά την προσωπικότητά του. Τα εν λόγω κριτήρια εκπορεύονται, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, από το άρθρο 6 της Οδηγίας 93/1998 της ΕΟΚ, σύμφωνα με το οποίο, ως προελέχθη, η φωτογραφία είναι πρωτότυπη, εφόσον είναι αποτέλεσμα της προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού της (βλ. και άρθρο 6 της Οδηγίας 93/1998 της ΕΟΚ, ΑΠ 257/1995, ΝοΒ 1995 σελ. 893, ΑΠ 113/1989, ΝοΒ 1989, σελ. 1087, ΕφΠειρ 281/2005, ΠειρΝομ 2005, σελ. 174, ΕφΑθ 2768/2003, ΝοΒ 2004, σελ. 51, ΕφΑθ 8153/1999, ΔΕΕ 2000, σελ. 383, ΕφΑθ 3252/2002, ΔΕΕ 2003, σελ. 293, ΕφΑθ 9040/2000, ΕλλΔνη 2002, σελ. 215, ΜΠρΘεσ 24610/2006, ΧρΙΔ 2006, σελ. 929, ΕφΑθ 2724/2012, ΤΝΠ ΔΣΑ, επίσης Γ. Κουμάντου, Πνευματική Ιδιοκτησία, σελ. 20, 21 και 98 επ και Μ. Μαρίνου: Η προσβολή του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων, ΕλλΔνη 1994, σελ. 1441 επ.), εφόσον δηλαδή δεν είναι αποτέλεσμα αντιγραφής ενός άλλου ομοειδούς έργου (Πηγή Κωνσταντίνου: Προστασία των φωτογραφιών κατά το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, ΕπισκΕΔ 2007, σελ 269-277). Έχοντας υπόψη την ως άνω ερμηνεία, γίνεται αντιληπτό ότι, ενώ ο Άρειος Πάγος αναγνωρίζει ότι το άρθρο 6 της Οδηγίας 93/1998 της ΕΟΚ υπάγει σε διαφορετική μεταχείριση τις φωτογραφίες, ως προς την έννοια της πρωτοτυπίας, και, ενώ από τη διατύπωση της απόφασης προκύπτει η πρόθεση του δικαστηρίου να μην υπάρξουν περαιτέρω και αυστηρότερα κριτήρια κατά το ρηθέν «με αποκλεισμό κάθε άλλου αυστηρότερου κριτηρίου», θέτει, πέραν του ήδη ισχύοντος από την Οδηγία κριτηρίου (δηλ. του να αποτελούν οι φωτογραφίες προσωπικό πνευματικό δημιούργημα του δημιουργού τους) ένα πρόσθετο κριτήριο, κατά το οποίο, για να κριθούν πρωτότυπες οι φωτογραφίες, πρέπει να αντανακλούν την προσωπικότητα του φωτογράφου ως δημιουργού. Διαπιστώνεται, επομένως, ότι το δικαστήριο τηρεί μια αντιφατική στάση, η οποία, ωστόσο, λόγω της ιδιότητάς του ως ανώτατου πολιτικού δικαστηρίου της χώρας, έχει υιοθετηθεί από την πλειονότητα των ιεραρχικά κατώτερων ελληνικών δικαστηρίων (ΜονΠρωτΑθ 4440/2007, ΤΝΠ ΔΣΑ, ΜονΠρωτΘεσ 24610/2006, ΧρονΙδΔικ 2006, σελ 933 και ΕφΑθ 2724/2012, ΤΝΠ ΔΣΑ). Εντούτοις, με δεδομένο ότι ακολούθησαν αποφάσεις που δεν ασπάστηκαν την ανωτέρω αρεοπαγίτικη ερμηνεία (ΕφΠατρ 733/2007, ΑχΝομ2008, σελ. 103), προκαλείται σύγχυση ως προς το ισχύον νομοθετικό καθεστώς, με αποτέλεσμα να μην είναι σαφές στον χρήστη ποιες φωτογραφίες είναι πρωτότυπες και, άρα, προστατευτές κατά τις διατάξεις των άρθρων του ν. 2121/1993 και ποιες όχι. Η υιοθέτηση της τελευταίας άποψης, ότι δηλαδή θα πρέπει να αντανακλάται και η προσωπικότητα του δημιουργού στην φωτογραφία, για να θεωρηθεί πρωτότυπη, αφήνει εκτός του προστατευτικού πεδίου της πνευματικής ιδιοκτησίας πλήθος φωτογραφιών, ευνοώντας εν τέλει τον χρήστη, ο οποίος δύναται να τις εκμεταλλευτεί χωρίς να ζητήσει άδεια από τον δημιουργό. Παράλληλα, ζημιώνεται ο δημιουργός ο οποίος κατ' άλλη άποψη έχει δικαιώματα λήψης της φωτογραφίας. Σε κάθε περίπτωση, ακόμη και αν γίνει δεκτή η τελευταία και ανεπιεικής για τους δημιουργούς ερμηνεία, ο ορισμός της πρωτοτυπίας κρίνεται **in concreto** από τον δικαστή και δεν υπάρχουν ασφαλείς για τους χρήστες απαντήσεις.

Δημιουργός της φωτογραφίας

Από τη διάταξη του άρθρου 1 παρ. 1 του ν. 2121/1993 «Περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας και Συγγενικών Δικαιωμάτων» (ΦΕΚ Α' 25/ 4-3-1993) προβλέπεται ρητά ότι οι πνευματικοί δημιουργοί, με τη δημιουργία του έργου, αποκτούν πάνω σ' αυτό πνευματική ιδιοκτησία, που

περιλαμβάνει, δύο επιμέρους απόλυτα και αποκλειστικά δικαιώματα: α) περιουσιακό δικαίωμα, το οποίο εξυπηρετεί την ανάγκη εκμετάλλευσης του έργου και β) το ηθικό δικαίωμα, με την άσκηση του οποίου προστατεύεται ο προσωπικός δεσμός του δημιουργού με το δημιούργημά του. Τα δικαιώματα αυτά περιλαμβάνουν τις εξουσίες που απαριθμούνται ενδεικτικά στα άρθρα 3 και 4 αντίστοιχα. Το άρθρο 3 απαριθμεί ενδεικτικά τις εξουσίες που απαρτίζουν το περιουσιακό δικαίωμα και αντιστοιχούν στους βασικότερους τρόπους εκμετάλλευσης του έργου, αναγνωρίζει δε στον δημιουργό, μεταξύ άλλων, τις εξουσίες να επιτρέπει ή να απαγορεύει: α) την εγγραφή του έργου, δηλαδή την πρώτη υλική ενσωμάτωσή του πάνω σε κάποιο υλικό φορέα που αποτελεί τη βάση για την αναπαραγωγή του σε ένα ή περισσότερα αντίτυπα, με προορισμό συνήθως τη δημόσια χρήση, β) την αναπαραγωγή του έργου, δηλαδή την παραγωγή νέων υλικών υποστρωμάτων με κάθε μέσο, όπως μηχανικά, φωτοχημικά ή ηλεκτρονικά μέσα και γ) τη θέση του έργου σε κυκλοφορία, εξουσία που περιλαμβάνει τις πράξεις με τις οποίες το έργο γίνεται προσιτό στο κοινό και υλοποιείται, εκτός άλλων, με τη μεταβίβαση της κυριότητας του υλικού φορέα ενσωμάτωσης του έργου (πρωτοτύπου ή αντιτύπων), η οποία όμως δεν επιφέρει μεταβίβαση καμίας από τις εξουσίες του περιουσιακού δικαιώματος (άρθρο 17), εκτός αν υπάρχει αντίθετη συμφωνία με τον δημιουργό. Αντιστοίχως, στο περιεχόμενο του ηθικού δικαιώματος, το οποίο είναι ανεξάρτητο από το περιουσιακό δικαίωμα και παραμένει στον δημιουργό ακόμα και μετά τη μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος, περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, η εξουσία δημοσίευσης, η οποία επιτρέπει στον δημιουργό να αποφασίζει αν το έργο του θα γίνει προσιτό στο κοινό (δημοσίευση), καθώς και για τον χρόνο, τον τόπο και τον τρόπο κατά τους οποίους θα δημοσιευθεί και η εξουσία αναγνώρισης της πατρότητάς του, η οποία αναλύεται σε δύο ειδικότερες εξουσίες: α) την εξουσία της ουσιαστικής αναγνώρισης του γεγονότος ότι είναι δημιουργός του έργου και β) την εξουσία να απαιτεί, στο μέτρο του δυνατού, τη μνεία του ονόματός του στα αντίτυπα του έργου του και σε κάθε δημόσια χρήση του έργου του ή, αντίθετα, να κρατάει την ανωνυμία του ή να χρησιμοποιεί ψευδώνυμο (ΜονΠρωτΘες 40026/2006, Αρμ 2007, σελ 1728).

Ως εκ των ανωτέρω, προκύπτει ότι ο χρήστης προτού προβεί σε οποιαδήποτε χρήση ενός έργου, προστατευόμενου από την πνευματική ιδιοκτησία, θα πρέπει προηγουμένως να ζητήσει άδεια από τον δημιουργό, για την εκάστοτε εκμετάλλευση, ή να υπογράψει μαζί του σύμβαση εκμετάλλευσης ή μεταβίβασης (αρ. 13 ν. 2121/1993). Ενδέχεται, ωστόσο, ο χρήστης να οφείλει να ζητήσει άδεια ή/και από τρίτα πρόσωπα, όταν ο δημιουργός έχει: 1) επιλέξει να εκχωρήσει/μεταβιβάσει, αναθέσει ή επιτρέψει την άσκηση όλου του περιουσιακού δικαιώματός του ή ορισμένων εξουσιών αυτού σε τρίτον π.χ. εκδότη ενός περιοδικού και 2) αποβιώσει. Στην πρώτη περίπτωση, θα πρέπει ο χρήστης να εξετάσει: α) εάν έχει παραχωρηθεί αποκλειστική άδεια εκμετάλλευσης ή έχει συναφθεί αποκλειστική σύμβαση με τρίτο, που να τον καθιστά αποκλειστικό δικαιούχο όλων των εξουσιών του περιουσιακού δικαιώματος και β) αν έχει επιτραπεί, ανατεθεί ή εκχωρηθεί/μεταβιβαστεί το περιουσιακό δικαίωμα στο σύνολό του. Αν η απάντηση είναι θετική στα ως άνω ερωτήματα, που είναι και η συνήθης περίπτωση, τότε ο χρήστης θα πρέπει να ζητήσει άδεια από τον τρίτο δικαιούχο, για το χρονικό διάστημα που ισχύει η άδεια ή η σύμβαση, και για το μετά τη λήξη της σύμβασης ή της άδειας διάστημα από τον δημιουργό. Εάν, ωστόσο, κάποιες εξουσίες παραμένουν στον δημιουργό, θα πρέπει για την άσκηση αυτών να ζητήσει άδεια από τον δημιουργό. Επίσης, θα πρέπει να ζητήσει άδεια από τον δημιουργό, αναφορικά με τις εξουσίες του ηθικού δικαιώματος, στις περιπτώσεις που: α) ο χρήστης επιλέξει να προβεί σε ενέργειες που προσβάλλουν την ακεραιότητα του έργου του πρώτου π.χ. περικοπή, τροποποίηση, μετατροπή, προσθήκη κ.ά. και β) δημοσιεύσει έργο με άλλο τρόπο απ' αυτόν που ήδη έχει παρουσιαστεί στο κοινό από τον δημιουργό π.χ. ψηφιοποιήσει έντυπη έκδοση. Στη δεύτερη περίπτωση, θα πρέπει να γίνει διάκριση ανάμεσα στις εξής υποπεριπτώσεις: α) Εάν μεταβιβάστηκε το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας στο σύνολό

του αιτία θανάτου, ο κληρονόμος είναι ο μόνος αρμόδιος να χορηγήσει άδεια εκμετάλλευσης στον χρήστη, β) Εάν ο δημιουργός έχει συνάψει σύμβαση ή άδεια εκμετάλλευσης με τρίτον π.χ. εκδότη, πριν τον θάνατό του, τότε ο κληρονόμος υπεισέρχεται στα δικαιώματα και στις υποχρεώσεις του. Εν προκειμένω, ο χρήστης οφείλει να ζητήσει τόσο από τον κληρονόμο την άδεια που θα ζητούσε από τον δημιουργό, εάν ζούσε, όσο και από τον δικαιούχο περιουσιακού δικαιώματος, αν είναι εκδότης (βλ αρ. 51 ν. 2121/1993). Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να γίνεται μνεία του ονόματος του δημιουργού, προκειμένου να μην προσβληθεί το δικαίωμα αναγνώρισης της πατρότητας που έχει επί του έργου. Επίσης, θα πρέπει το παρατιθέμενο έργο να συνοδεύεται από την ένδειξη της πηγής και του ονόματος του εκδότη, εφόσον το όνομα αυτό εμφανίζεται στην πηγή.

Ειδικότερα, αναφορικά με τους φωτογράφους ο νόμος 2121/1993 «Περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας και Συγγενικών Δικαιωμάτων» (ΦΕΚ Α' 25/ 4-3-1993) ρητά κατοχυρώνει τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας των φωτογράφων τόσο στο άρθρο 2 «Περί Αντικειμένου του Δικαιώματος», σύμφωνα με το οποίο *αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας αποτελούν, πλην άλλων, και οι φωτογραφίες*, όσο και στην ειδικότερη διάταξη του άρθρου 38 του ίδιου νόμου, που αφορά τα «Δικαιώματα Φωτογράφων». Οι φωτογράφοι, ως δημιουργοί, έχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν σε τρίτους την άσκηση των εξουσιών του περιουσιακού τους δικαιώματος (βλ. 3 του ν. 2121/1993). Ως φωτογράφος δε και πρωτογενής δημιουργός νοείται πάντα ο λήπτης της πρωτότυπης φωτογραφίας φωτογράφος, χωρίς καμία άλλη διατύπωση, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 6 ν. 2121/1993. Έτσι, κανείς άλλος, εκτός από τον μοναδικό φωτογράφο, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι απέκτησε πνευματική ιδιοκτησία στη φωτογραφία κατά τρόπο πρωτότυπο, καθώς δεν νοείται δύο φωτογράφοι να είναι συνδημιουργοί της ίδιας φωτογραφίας. **Και τούτο, αφού εκ των πραγμάτων αποκλείεται να τραβούν ταυτόχρονα με την ίδια μηχανή την ίδια φωτογραφία** (ΜονΠρωτΘες 40026/2006, Αρμ 2007, σελ. 1728). Ειδικότερα, η φωτογραφία δεν αποτελεί σύνθετο έργο² κατά το άρθρο 7 του νόμου αυτού, αφού τα επιμέρους τμήματά της (μακιγιάζ, ποζάρισμα του μοντέλου) δεν μπορούν να λειτουργήσουν αυθύπαρκτα ως έργα (ΜονΠρωτΘες 2264/1996, ΕλλΔνη 1996, σελ. 1444). Επίσης, για τον ίδιο λόγο δεν αποτελεί συλλογικό έργο³ (Πηγή Κωνσταντίνου: Προστασία των φωτογραφιών κατά το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας, ΕπισκΕΔ 2007, σελ. 269-277), ενώ δεν αποτελεί ούτε έργο συνεργασίας⁴, καθόσον έχει κριθεί νομολογιακά ότι δεν είναι συνεργά-

2 Σύνθετο έργο: Είναι το έργο που προέρχεται από την ένωση δύο ή περισσότερων έργων είτε διάφορου είδους (λ.χ. το διδακτικό βιβλίο ως συνένωση κειμένου και απεικονίσεων) είτε του ίδιου είδους (λ.χ. κείμενα που γίνονται τμήματα ενός ενιαίου έργου). Προστατεύονται τόσο το ενιαίο έργο όσο και τα τμήματα. Οι δημιουργοί τους είναι αρχικοί συνδικαιούχοι της πνευματικής ιδιοκτησίας επί του σύνθετου έργου και αποκλειστικοί αρχικοί δικαιούχοι επί του τμήματος που δημιούργησε καθένας, εάν το τμήμα αυτό επιδέχεται χωριστή εκμετάλλευση κατ' άρθρο 7 παρ. 3 Ν2121/1993 (Δ. Καλλινίκου: Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, σελ 93).

3 Συλλογικό έργο: Το έργο που δημιουργήθηκε συλλογικά, δηλαδή με τις χωριστές συμβολές περισσότερων προσώπων, κάτω όμως από την πνευματική διεύθυνση και τη συντονιστική καθοδήγηση ενός. Δικαιούχος της πνευματικής ιδιοκτησίας στο συλλογικό έργο ως όλο γίνεται (άρθρο 7 παρ. 2 εδ. α') το φυσικό πρόσωπο που το διευθύνει και το συντονίζει, οι δε δημιουργοί των επί μέρους συμβολών γίνονται δικαιούχοι της πνευματικής ιδιοκτησίας ο καθένας στη συμβολή που έχει δημιουργήσει και ασκούν το δικαίωμά τους, εφόσον η συμβολή αυτή είναι δεκτική χωριστής εκμετάλλευσης (Καλλινίκου: Τα θεμελιώδη θέματα του Ν. 2121/1993 κ.λπ., σελ. 42 επ και ΑΠ 257/1995, ΝοΒ 1995, σελ. 893).

4 Έργο συνεργασίας: Το έργο που δημιουργήθηκε με την άμεση σύμπραξη δύο ή περισσότερων δημιουργών. Οι δημιουργοί ενός έργου, που είναι προϊόν συνεργασίας, είναι οι αρχικοί συνδικαιούχοι του περιουσιακού και ηθικού δικαιώματος επί του έργου. Αν δεν συμφωνήθηκε αλλιώς, το δικαίωμα

της ούτε δημιουργός επιμέρους συμβόλων, ώστε να αποκτά (πρωτογενές) δικαίωμα στο έργο το πρόσωπο που δίνει στον δημιουργό ιδέες ως πηγή έμπνευσης ή που η εισφορά του είναι βοηθητική, χωρίς πρωτοβουλία στον πνευματικό τομέα, π.χ. ένας σκηνοθέτης ή σκηνογράφος (ΕφΑΘ 8138/2000, ΔΕΕ 2001, σελ. 60 και ΠολΠρωτΘες 22651/2007, Αρμ 2008, σελ. 62). Τέλος, πνευματική ιδιοκτησία δεν αποκτά (πρωτογενώς) ούτε το πρόσωπο που συνέπραξε στη δημιουργία του έργου με την οικονομική και μόνο συμβολή του (ΜονΠρωτΘες 40026/2006, Αρμ 2007, σελ. 1728). Ενδέχεται, όμως, όπως προελέχθη, να υπάρχει δικαιούχος πνευματικής ιδιοκτησίας στον οποίο ο δημιουργός έχει εκχωρήσει/μεταβιβάσει το περιουσιακό δικαίωμα ή έχει επιτρέψει ή αναθέσει την άσκησή του. Σ' αυτή την περίπτωση τυγχάνουν εφαρμογής τα ως άνω περιγραφέντα. Ως προς δε την υποχρέωση αναφοράς, το άρθρο 38 του ν. 2121/1993 προβλέπει ότι: «Η δημοσίευση φωτογραφίας από αρχείο εφημερίδας ή περιοδικού ή άλλου μέσου μαζικής ενημέρωσης που έχει μεταβιβασθεί δεν επιτρέπεται χωρίς την αναφορά του τίτλου της εφημερίδας ή του περιοδικού ή του ονόματος του μέσου μαζικής ενημέρωσης, στο αρχείο των οποίων έχει περιέλθει αρχικά με νόμιμο τρόπο η φωτογραφία». Τούτο δε ισχύει, ανεξαρτήτως του εάν η φωτογραφία είναι πρωτότυπη και προστατεύεται από το ν. 2121/1993 σύμφωνα με τη με αριθ. 4559/2001 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών (ΤΝΠ ΔΣΑ) «Εξάλλου, οι φωτογραφίες, κατά τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 4 και 28 παρ. 4 του Ν. 2121/1993, είναι πνευματικά δημιουργήματα και προστατεύονται από το νόμο αυτό, ανεξάρτητα από την ενδεχόμενη προστασία τους και από άλλες διατάξεις και της αξίας και προορισμού τους, εφόσον εμπίπτουν στην έννοια του πρωτότυπου πνευματικού δημιουργήματος. Γι' αυτό και είναι υποχρεωτική η αναγραφή του ονόματος του φωτογράφου σε κάθε δημοσίευση φωτογραφίας είτε εμφανίζει πρωτοτυπία και εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του νόμου 2121/1993 είτε είναι απλή, δηλαδή δεν εμφανίζει πρωτοτυπία».

Εικονιζόμενα Πρόσωπα

Συχνά επικρατεί η άποψη ότι, παράλληλα προς τον δημιουργό, το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας ασκείται και από τα εικονιζόμενα στη φωτογραφία πρόσωπα. Όπως κατέστη και παραπάνω σαφές, πνευματικός δημιουργός της φωτογραφίας είναι αποκλειστικά και μόνον ο λήπτης της φωτογραφίας, άλλως ο φωτογράφος. Ως προς δε τα εικονιζόμενα πρόσωπα, διατηρούν το δικαίωμα προστασίας της εικόνας τους, το οποίο αποτελεί έκφανση του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ.1 του Συντάγματος, στο Χάρτη Θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στην ΕΣΔΑ αλλά και στο άρθρο 57 ΑΚ. Επειδή, λοιπόν, το δικαίωμα στην προσωπικότητα απορρέει εκ της θεμελιώδους και μη δυναμένης να αναθεωρηθεί διάταξης του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος, η στάθμιση των έννομων αγαθών του εικονιζόμενου και του φωτογράφου αποβαίνει υπέρ του δικαιώματος του προσώπου στην εικόνα του (ΠολΠρωτΑθ 4661/2004, ΝοΒ 2005, σελ 114). Αυτό σημαίνει ότι ο μεν φωτογράφος έχει το δικαίωμα να διατηρεί το «αρνητικό» της φωτογραφίας και να μεταβιβάσει το περιουσιακό του δικαίωμα επ' αυτής, εκτός αν έχει συμφωνηθεί διαφορετικά (Δ. Καλλινίκου: Πνευματική Ιδιοκτησία, Ιδιωτική Ζωή και Προσωπικά Δεδομένα, σελ 3), το εικονιζόμενο όμως πρόσωπο έχει την εξουσία να αποφασίζει για την αποτύπωση, διάδοση ή δημόσια έκθεση της εξωτερικής απεικόνισης της μορφής του και, συνεπώς, για τη λήψη και διάδοση αυτής απαιτείται η συναίνεση του εικονιζομένου. Επομένως, δεν επιτρέπεται η λήψη, αναπαραγωγή, κυκλοφορία, διάδοση και με οποιοδήποτε τρόπο εκμετάλλευση της φωτογραφίας προσώπου χωρίς τη συναίνεσή του για τη συγκεκριμένη χρήση (ΜονΠρωτΑθ 4559/2001, ΤΝΠ ΔΣΑ).

ανήκει κατά τα ίσα μέρη στους συνδημιουργούς (ΑΠ 1251/2003, ΕλλΔνη 2005, σελ. 489).

Δημοσίευση φωτογραφιών αρχαιολογικού περιεχομένου

Οι φωτογραφίες αρχαιολογικού περιεχομένου διέπονται από ένα ιδιότυπο καθεστώς (Υ.Α.ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΔΜΕΕΠ/Γ2/Φ51-52-54/81397/2199), αποκλίνον από το περιγραφέν στις ως άνω παραγράφους, κατά την έννοια του ότι, πέραν του φωτογράφου, ο οποίος έχει πνευματικά δικαιώματα για τις εκάστοτε συγκεκριμένες λήψεις, αποκλειστικός δικαιούχος πνευματικών δικαιωμάτων επί του περιεχομένου αυτών των εικόνων είναι το Υπουργείο Πολιτισμού (ΥΠ.ΠΟ.). Ως εκ τούτου, για τη χρήση των εικόνων αυτών απαιτείται άδεια, η οποία χορηγείται από τον Υπουργό Πολιτισμού σύμφωνα με την κατωτέρω διαδικασία. Συγκεκριμένα, για τη χρήση εικόνων τέτοιου τύπου στο διαδίκτυο απαιτείται αίτηση από τον ενδιαφερόμενο την οποία απευθύνει στην αρμόδια Διεύθυνση του ΥΠ.ΠΟ. (Διεύθυνση Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, Τμήμα μη Δημοσίων Αρχαιολογικών Μουσείων και Συλλογών, Αρχαιοπωλείων και Δίωξης Αρχαιοκαπηλίας) ή στις αρμόδιες κατά περίπτωση Περιφερειακές Υπηρεσίες του ΥΠ.ΠΟ. (Εφορείες Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και Εφορείες Βυζαντινών Αρχαιοτήτων). Η άδεια χορηγείται από τον Υπουργό Πολιτισμού κατόπιν γνωμοδοτήσεως του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου. Επιπλέον, πέραν της άδειας απαιτείται και η καταβολή των υπέρ του ΤΑΠ τελών χρήσης εικόνων αρχαιολογικού περιεχομένου, όπως αυτά ορίζονται στην παράγραφο 3.1.1. Ι του άρθρου 3 της Υ.Α. ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΔΜΕΕΠ/Γ2/Φ51-52-54/81397/2199. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στο γεγονός ότι; α) για κάθε νέα χρήση της ίδιας φωτογραφίας ή slide ή διαφάνειας υποβάλλεται νέα αίτηση για τη χορήγηση της σχετικής άδειας και καταβάλλονται τα ανάλογα, κατά περίπτωση, τέλη υπέρ του ΤΑΠ. Ειδικότερα, η ψηφιοποίηση φωτογραφιών ή slides διαφανειών κ.λπ. υλικού φορέα εικόνων αρχαιολογικού περιεχομένου για οποιοδήποτε σκοπό χωρίς προηγούμενη άδεια απαγορεύεται και β) δεν επιτρέπεται η μεταβίβαση άδειας χρήσης από τον αιτούντα σε τρίτο· η άδεια χορηγείται μόνο για συγκεκριμένη χρήση και για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Δυστυχώς, σύμφωνα με την προαναφερθείσα Υ.Α. και συγκεκριμένα την παράγραφο 2.2.4. του άρθρου 2, προβλέπεται απαλλαγή τέλους Ηλεκτρονικού Τίτλου για Ηλεκτρονικούς Τίτλους που εκδίδονται στην Ελλάδα από ελληνικούς κρατικούς φορείς όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης που εξυπηρετούν αποκλειστικά διδακτικούς-εκπαιδευτικούς σκοπούς και διατίθενται δωρεάν (Το αυτό ισχύει για τους αντίστοιχους φορείς κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για Ηλεκτρονικούς τίτλους που εκδίδονται στις χώρες της Ε.Ε.), εντούτοις δεν προβλέπεται απαλλαγή από τα τέλη, όταν οι ηλεκτρονικοί τίτλοι δημοσιεύονται στο διαδίκτυο. Ως εκ τούτου, οι συγγραφείς που συμμετέχουν στη Δράση «Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα» (Ε.Α.Η.Σ.Β.) και επιθυμούν να ενσωματώσουν στα έργα τους φωτογραφίες τέτοιου τύπου, θα πρέπει αφενός να ζητήσουν άδεια από το ΥΠ.ΠΟ. και τον φωτογράφο-λήπτη, αφετέρου να καταβάλλουν τα προβλεπόμενα στην ως άνω Υ.Α. τέλη υπέρ του ΤΑΠ. Σ' αυτό το σημείο θα πρέπει να επισημανθεί ότι η καταβολή των εν λόγω τελών δεν αποτελεί επιλέξιμη δαπάνη από τη Δράση Ε.Α.Η.Σ.Β.

Περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος

Συχνά διατυπώνεται η άποψη ότι οι δημιουργοί δύνανται στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας να ενσωματώνουν στα έργα τους εικόνες που αποτελούν πνευματική ιδιοκτησία τρίτων. Αυτή η άποψη αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα στο μέτρο που εμπίπτει στους περιορισμούς του ν. 2121/1993. Ως περιορισμοί ορίζονται οι διατάξεις εκείνες που επιτρέπουν στον χρήστη να ασκήσει ορισμένες ή όλες τις εξουσίες του περιουσιακού δικαιώματος του δημιουργού, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, χωρίς ο χρήστης να οφείλει να ζητήσει άδεια από τον δημιουργό και να του καταβάλει ορισμένη αμοιβή. Στην προκειμένη περίπτωση προσιδιάζει η εφαρμογή των άρθρων 19 και 21 του ν. 2121/1993, καθόσον προβλέπουν περιορισμούς που είναι επικλητέοι

στο πλαίσιο της εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 19 επιτρέπεται η παράθεση σύντομου αποσπάσματος ξένου έργου, το οποίο έχει νομίμως δημοσιευτεί, με σκοπό την υποστήριξη της γνώμης του παραθέτη ή την άσκηση κριτικής του δημιουργού του ξένου έργου. Ο δημιουργός επιτρέπεται να ασκήσει όλες τις εξουσίες του περιουσιακού δικαιώματος αρκεί να αναφέρει τον τίτλο του έργου, το όνομα του δημιουργού και το όνομα του εκδότη. Εντούτοις, ο συγκεκριμένος περιορισμός δεν φαίνεται να εξυπηρετεί τα συμφέροντα των δημιουργών που επιθυμούν να ενσωματώσουν στα έργα τους εικόνες, δεδομένου ότι, συνήθως, η παράθεση σύντομου αποσπάσματος εικόνας δεν καθιστά δυνατό τον σχολιασμό της. Αντιστοίχως, βάσει του άρθρου 21 επιτρέπεται η αναπαραγωγή του ξένου έργου κατά τη διδασκαλία ή τις εξετάσεις σε εκπαιδευτικό Ίδρυμα (αρ. 21 ν. 2121/1993). Επιτρέπεται, δηλαδή, μόνον η άσκηση της εξουσίας αναπαραγωγής και όχι των λοιπών εξουσιών του περιουσιακού δικαιώματος, εφόσον τηρείται η υποχρέωση αναφοράς του τίτλου του έργου, του ονόματος του δημιουργού και του ονόματος του εκδότη, εξ ου και η διάταξη αυτή προσιδιάζει στην διδασκαλία που γίνεται μόνον σε φυσικό χώρο, καθότι η διδασκαλία μέσω διαδικτύου απαιτεί, πέραν της ασκήσεως της εξουσίας αναπαραγωγής και την άσκηση της εξουσίας δημόσιας εκτέλεσης, για να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στον εν λόγω περιορισμό. Μάλιστα, το πρόβλημα εντείνεται, όταν η διδασκαλία πρόκειται να φιλοξενηθεί σε βάση δεδομένων Ανοικτής Πρόσβασης, όπου η παρεσχημένη διδασκαλία διατίθεται με άδειες ανοικτού περιεχομένου, ήτοι με άδειες που επιτρέπουν στον χρήστη την άσκηση περισσότερων εξουσιών του περιουσιακού δικαιώματος.⁵

Η άποψη που επικρατεί-Εφαρμογή της ρήτρας “fair use”

Η πρόσβαση των δημιουργών στον κυβερνοχώρο έχει δημιουργήσει μια εσφαλμένη άποψη σχετικά με το ισχύον δίκαιο. Ειδικότερα, επειδή οι δημιουργοί επισκέπτονται συχνότερα αλλοδαπούς δικτυακούς τόπους θεωρούν ως εφαρμοστέο το δίκαιο των χωρών που διέπει τους τόπους αυτούς και ιδίως το αμερικανικό δίκαιο. Έτσι, συχνά επικρατεί η άποψη ότι και στο δικό μας δικαϊκό σύστημα ισχύει η ρήτρα “fair use”, ελληνιστί εύλογη χρήση. Η ρήτρα αυτή δεν προβλέπεται στο δικό μας δίκαιο, ωστόσο, πράγματι ισχύει σε αρκετά δικαϊκά συστήματα π.χ. Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, Αυστραλία, Αγγλία κ.ά. Ο όρος “fair use” συνιστά έναν γενικό περιορισμό του περιουσιακού δικαιώματος σύμφωνα με τον οποίον επιτρέπεται η χρήση των έργων που διέπονται από το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας, χωρίς να απαιτείται άδεια από τον δημιουργό του έργου και χωρίς να προσβάλλεται η πνευματική του ιδιοκτησία. Από το αμερικανικό δίκαιο (Section 107 of the Copyright Act) και την αντίστοιχη νομολογία έχουν προκύψει τέσσερις παράγοντες, η ισόρροπη εφαρμογή των οποίων καθορίζει πότε η χρήση εμπίπτει στα όρια του fair use και πότε όχι: (α) Ο σκοπός: Η χρήση του έργου είναι ιδιωτική ή χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς, ερευνητικούς ή κοινωφελείς σκοπούς (β) Η φύση: Για να είναι επιτρεπτή η χρήση ενός έργου άνευ άδειας από το δικαιούχο πνευματικών δικαιωμάτων θα πρέπει το έργο να είναι νομίμως δημοσιευμένο· από κει και πέρα σημαίνοντα ρόλο διαδραματίζουν τα χαρακτηριστικά και οι ιδιότητες του έργου. Τα αμερικανικά Δικαστήρια παρέχουν υψηλότερου επιπέδου προστασία στα μουσικά, εικαστικά, κινηματογραφικά έργα και εν γένει στα έργα της τέχνης, όπως επίσης ευνοούν τα έργα με φανταστικό περιεχόμενο περισσότερο από ό, τι εκείνα με επιστημονικό. Έτσι, είναι συχνότερα επιτρεπτή η χρήση ενός έργου με επιστημονικό περιεχόμενο και εντός των ορίων του “fair use”, υπό τον όρο να μην αποτελεί αντικείμενο εμπορικής εκμετάλλευσης, (γ) Η ποσότητα και η αξία του έργου: Το πότε είναι εύλογη η χρήση ενός έργου εξαρτάται τόσο από την ποσότητα του ξένου έργου που επιλέγει

5 Σε κάθε περίπτωση, οι ως άνω περιορισμοί θα πρέπει να εφαρμόζονται μόνον σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις, που δεν αντίκεινται στην κανονική εκμετάλλευση του έργου και δεν θίγουν αδικαιολόγητα τα έννομα συμφέροντα του δημιουργού (αρ. 28 Γ ν. 2121/1993).

να χρησιμοποιήσει ο χρήστης όσο και από τη σημασία του συγκεκριμένου αποσπάσματος. Για παράδειγμα, επιτρέπεται η χρήση αποσπάσματος ταινίας, ωστόσο δεν θα πρέπει το απόσπασμα αυτό να περιλαμβάνει τα πιο πρωτότυπα και δημιουργικά στοιχεία της ταινίας. Επίσης, η ποσότητα που επιτρέπεται να χρησιμοποιηθεί εξαρτάται από την έκταση του ίδιου του έργου, το οποίο αποτελεί αντικείμενο εκμετάλλευσης. Για παράδειγμα, αλλιώς θα αντιμετωπιστεί ένα έργο λόγου 500 σελίδων και αλλιώς ένα αντίστοιχο έργο 300 σελίδων. Ειδικά για τις εικόνες, των οποίων η παράθεση δεν εξυπηρετεί το σκοπό του δημιουργού όταν είναι αποσπασματική, έχει κριθεί από τα αμερικανικά Δικαστήρια ότι είναι επιτρεπτή η ενσωμάτωση εικόνων χαμηλής ανάλυσης, αποσπασμάτων αυτών ή εικόνων σε σμίκρυνση (Kelly v. Arriba-Soft, 336 F.3d. 811 (9th Cir. 2003) and Bill Graham Archives v. Dorling Kindersley Ltd., 448 F.3d 605 (2d Cir. 2006) - See more at: http://fairuse.stanford.edu/overview/fair-use/cases/#internet_cases) και (δ) Η επίδραση της χρήσης σε μια δυνητική αγορά: Ένα έργο το οποίο αποτελεί αντικείμενο εμπορικής εκμετάλλευσης ή αδειοδότησης δεν εμπίπτει συχνά στα όρια της εύλογης χρήσης. Ωστόσο, σ' αυτό το επίπεδο σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η περαιτέρω χρήση του έργου στο οποίο θα ενσωματωθεί απόσπασμα του ξένου έργου, δηλαδή εάν το έργο θα διατεθεί για εκπαιδευτικό ή ερευνητικό σκοπό και εν γένει μη εμπορικό, τότε ενδέχεται η χρήση του να είναι θεμιτή και εύλογη, εάν όμως το έργο θα διατεθεί στο εμπόριο, τότε ενδέχεται να εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση του ξένου έργου και να μην επιτρέπεται η χρήση αυτού χωρίς άδεια.⁶

Εφαρμοστέο δίκαιο-δικαιοδοσία

Σε συνέχεια της ως άνω παραγράφου, στην οποία εκφράστηκε η ανησυχία για τη σύγχυση που επικρατεί σχετικά με την εφαρμογή της ρήτρας “fair use” στο δικό μας δικαιοσύστημα, θα πρέπει να καταστεί σαφές ποιο είναι το εφαρμοστέο δίκαιο και ποια δικαστήρια είναι αρμόδια για την εκδίκαση των διαφορών που θα ανακύψουν σε περίπτωση που ο δημιουργός του οποίου το έργο αποτελεί αντικείμενο εκμετάλλευσης κρίνει ότι προσβάλλονται τα πνευματικά του δικαιώματα, προκειμένου να γνωρίσουν οι αναγνώστες με βάση ποιο δίκαιο μπορούν και πρέπει να χρησιμοποιούν φωτογραφίες τρίτων δημιουργών. Συχνά, οι Κύριοι Συγγραφείς αναρωτιούνται γιατί στους Οδηγούς της Δράσης «Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα» επικαλούμαστε το δικό μας δίκαιο, όταν τα έργα τρίτων δημιουργών που ενσωματώνουν στα έργα τους βρίσκονται σε βάσεις δεδομένων τρίτων χωρών. Το ερώτημα αυτό θα απαντηθεί εν συντομία καθόσον ο παρών Οδηγός δεν έχει ως αντικείμενο την εκτενή ανάλυση του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας. Εν προκειμένω, λοιπόν, θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι τόσο σύμφωνα με το εθνικό (αρ. 3 παρ. 1, 22, 25 παρ. 2 Κ.Πολ.Δ) όσο και σύμφωνα με το κοινοτικό (αρ. 2 Κανονισμός 44/2001) δίκαιο «Κατά τόπον αρμόδιο είναι το δικαστήριο, στην περιφέρεια του οποίου έχει την κατοικία του ο εναγόμενος» και εν προκειμένω ο προσβολέας πνευματικής ιδιοκτησίας (Γενική νόμιμη δωσιδικία). Η θέση αυτή προκύπτει από τη διεθνώς διαμορφωθείσα αντίληψη, την οποία παγίως ακολουθεί το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ), αλλά και η νομολογία των εθνικών δικαστηρίων πολλών κρατών-μελών της Ε.Ε., την οποία αντίληψη διατρέχει η βασική σκέψη της αποφυγής του forum actoris, δηλαδή της δυνατότητας του ενάγοντος να ασκεί αγωγή ενώπιον των δικαστηρίων του τόπου, όπου έχει την κατοικία ή την έδρα του.⁷ Υπαγορεύεται δε η προτίμηση της κατοικίας αυτού σε αντιδιαστολή προς την κατοικία του ενάγοντος από τη σκέψη ότι ο εναγόμενος, ως αμυνόμενος, επέχει τη θέση του ασθενέστερου και συνεπώς αυτού που χρειάζεται μεγαλύτερη προστασία. Ως προς

6 <http://copyright.columbia.edu/copyright/fair-use/what-is-fair-use/>

7 Ενδέχεται να εφαρμόζεται και το άρθρο 5 σημείο 3 του Κανονισμού Ρώμη I 44/2001, σύμφωνα με το οποίο ως «τόπος» θεωρείται τόσο ο τόπος όπου εκδηλώθηκε η ζημία όσο και ο τόπος όπου έλαβε χώρα το ζημιόγνο γεγονός (Ειδική συντρέχουσα δωσιδικία).

το εφαρμοστέο δίκαιο, σύμφωνα με το ελληνικό διεθνές δίκαιο και συγκεκριμένα το άρθρο 67 παρ. 1, 3 και 4 του ν. 2121/1993, το οποίο υιοθετεί τον ίδιο κανόνα με τη διεθνή σύμβαση της Βέρνης – Παρισίων «Για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων»⁸, που καθιερώνει ως εφαρμοστέο το δίκαιο του κράτους της πρώτης δημοσίευσης (ΕφΘες 649/2009, Αρμ 2010, σελ 645), 1) Συγκεκριμένα, η πνευματική ιδιοκτησία στα δημοσιευμένα έργα διέπεται από το δίκαιο του κράτους, όπου το έργο έγινε για πρώτη φορά νομίμως προσιτό στο κοινό (παρ. 1 εδ. α), 2) Σε κάθε περίπτωση διέπεται από το δίκαιο αυτό ο καθορισμός του υποκειμένου του δικαιώματος, το αντικείμενό του, το περιεχόμενό του, η διάρκειά του και οι περιορισμοί πλην των τυχόν προβλεπόμενων από το δίκαιο αυτό μη εκούσιων αδειών εκμετάλλευσης. Ωστόσο, η ένδικη προστασία διέπεται από το δίκαιο της χώρας όπου ζητείται η προστασία (ΠολΠρωτΡοδ 151/2003, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ). Με λίγα λόγια το ποιος είναι ο δικαιούχος πνευματικών δικαιωμάτων ενός έργου, εάν το έργο προστατεύεται από την πνευματική ιδιοκτησία και εάν έχει παρέλθει ο χρόνος προστασίας του κρίνεται από το δίκαιο του τόπου που κατέστη το έργο για πρώτη φορά προσιτό στο κοινό, ωστόσο η ένδικη προστασία παρέχεται σύμφωνα με το δίκαιο της χώρας όπου άγεται η υπόθεση δηλαδή εν προκειμένω το ελληνικό (βλ. κατωτέρω αρ. 65 ν. 2121/1993). Επομένως, σε περίπτωση που Κύριοι συγγραφείς της Δράσης «Κάλλιπος» αναπαραγάγουν ή τροποποιήσουν έργα τρίτων δημιουργών, χωρίς άδεια και χωρίς να εμπίπτει η χρήση των έργων σε κάποιον από τους περιορισμούς του ν. 2121/1993, αρμόδια δικαστήρια είναι τα ελληνικά τα οποία θα επιδικάσουν αποζημίωση ή/και χρηματική ικανοποίηση με βάση το ελληνικό δίκαιο περί πνευματικής ιδιοκτησίας.

Κυρώσεις

Όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού είναι αποκλειστικό, που σημαίνει ότι μόνο αυτός έχει δικαίωμα να επιτρέψει ή να απαγορεύει την εκμετάλλευση του έργου του. Παράλληλα, είναι και απόλυτο, με την έννοια ότι ισχύει έναντι όλων και κάθε πρόσωπο οφείλει να το αναγνωρίζει και να το σέβεται (Απ. Γεωργιάδης, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, εκδ. 2002, σελ 232). Υπ' αυτή την έννοια, ο δημιουργός μπορεί να στραφεί έναντι οποιουδήποτε προσβάλλει το έργο του είτε καταθέτοντας αγωγή κατ' άρθρο 65 ν. 2121/1993 είτε καταθέτοντας μήνυση κατ' άρθρο 66 ν. 2121/1993. Τα αυτά ισχύουν και για τους δικαιούχους συγγενικού δικαιώματος, όταν τους αναγνωρίζεται το δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν ορισμένες χρήσεις των εισφορών τους (αρ. 46 και 47 ν. 2121/1993-Δ. Καλλινίκου, Πνευματική Ιδιοκτησία & Συγγενικά Δικαιώματα, έκδ. 2005, σελ.228). Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 65 του ν. 2121/1993, «Όποιος υπαιτίως προσέβαλε την πνευματική ιδιοκτησία ή τα συγγενικά δικαιώματα άλλου υποχρεούται σε αποζημίωση και ικανοποίηση της ηθικής βλάβης. Η αποζημίωση αυτή δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το διπλάσιο της αμοιβής, που συνήθως ή κατά νόμο καταβάλλεται για το είδος της εκμετάλλευσης που έκανε χωρίς την άδεια ο υπόχρεος⁹». Τέλος, ο προαναφερόμενος νόμος (αρ. 65 παρ. 1 και 3) παρέχει στον δημιουργό ή στον δικαιούχο συγγενικού δικαιώματος αξίωση για αναγνώριση του δικαιώματός του, άρση της προσβολής και παράλειψη στο μέλλον, ενώ σε περίπτωση παραβίασης

8 Η Σύμβαση της Βέρνης υπεγράφη το 1886 (αναθεώρηση Παρισίων 1971). Έχει κυρωθεί στη χώρα μας με το ν. 100/1975.

9 Αντί για αποζημίωση και χωρίς να απαιτείται υπαιτιότητα του υποχρέου, ο δημιουργός ή ο δικαιούχος του συγγενικού δικαιώματος μπορεί να αξιώσει είτε την καταβολή του ποσού κατά το οποίο ο υπόχρεος έγινε πλουσιότερος από την εκμετάλλευση του έργου ή του αντικειμένου συγγενικού δικαιώματος προβλεπόμενου στα άρθρα 46 έως 48 και 51 του παρόντος νόμου, χωρίς άδεια του δημιουργού ή του δικαιούχου (αρ. 904 ΑΚ), είτε την καταβολή του κέρδους που ο υπόχρεος αποκόμισε από την εκμετάλλευση αυτή (αρ. 739 ΑΚ).

της υποχρέωσης παράλειψης ο νομοθέτης απειλεί τον υπόχρεο με χρηματική ποινή από 880 ευρώ έως 2.934 ευρώ και προσωπική κράτηση έως ένα έτος. (Εφ.Αθ. 8532/2006, Δ.Ε.Ε., τόμ. 2007, σελ. 255). Όσον αφορά δε τις ποινικές κυρώσεις, σύμφωνα με το άρθρο 66 παρ. 1 του ν. 2121/1993, η προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικών δικαιωμάτων επιφέρει ποινές, οι οποίες συνίστανται σε ποινή φυλάκισης από 1-10 χρόνια και σε χρηματική ποινή από 2.900 έως 59.000 ευρώ.